

УДК 811.161.2'373.232

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-8332.2023.1\(27\).297884](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2023.1(27).297884)

Надія ХРУСТИК

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
м. Одеса
nadya.khrustyk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3423-9901>

СУСПІЛЬНИЙ ВЕРБАЛЬНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПРЕЗИДЕНТА В. ЯНУКОВИЧА: СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню суспільного вербального іміджу українських високопосадовців часів незалежної України. Йдеться про семантико-словотвірні засоби формування суспільного образу експрезидента України В. Януковича. Розглянуто й проаналізовано політичні прізвиська, різні за своєю семантикою okazіональні утворення, які прямо або ж опосередковано характеризують особу політика та його діяльність. З'ясовано, як колективний суспільний розум оцінює експрезидента, його комунікацію з адресатами, суспільно-політичну діяльність, спосіб життя, особистісні риси, поведінку тощо.

Вивчення суспільної вербальної характеристики українських політиків, репрезентованої семантико-словотвірними засобами, не знайшло системної уваги дослідників. Звернення до цієї проблематики мають переважно дотичний або епізодичний та фрагментарний характер. Важливим здобутком дослідження зазначеної проблематики в цьому контексті є цикл монографій М. Степаненка.

Джерельною базою для написання статті послужувала лексикографічна праця «Словотворчість незалежної України. 2012–2016. Словник» (уклад. А. Нелюба, Є. Редько), а також матеріал, зібраний на основі наших власних спостережень у ЗМІ. У науковій розвідці схарактеризовано суспільний вербальний імідж В. Януковича – четвертого Президента незалежної української держави (2010–2014 рр.), який за свою злочинну діяльність був позбавлений цього високого звання. Визначено й описано семантико-словотвірний інструментарій формування іміджу політика. З'ясовано, що вербальний імідж високопосадовця – це суспільна оцінка його діяльності, яка відображає хронологію подій, пов'язаних з його перебуванням на посаді президента. Формується вербальний образ В. Януковича на основі сприйняття його суспільством як керівника країни і як особистості.

Ключові слова: експрезидент України, В. Янукович, суспільний імідж, вербальні засоби, політичні прізвиська, okazіональні утворення.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Взаємодія суспільства і влади – це те питання, яке завжди цікавило дослідників різних наукових галузей. Серед них – політологи, соціологи, філософи, психологи, представники багатьох інших нових і новітніх напрямів знань, які, використовуючи різні сучасні методи та підходи, намагаються глибше вивчити механізм взаємодії соціуму та тієї влади, яку він має. Важливість дослідження цієї проблеми визначається тим, що її подальше вивчення дозволяє краще зрозуміти, як «верхам» ефективніше керувати «низами», а «низам» обрати ту владу, яка б їх більше влаштувала.

Комунікація суспільства і влади – двосторонній процес, який цікавий не лише тим, як політики спілкуються між собою та зі своїм народом, чому приділяється достатньо велика увага з боку дослідників, але й тим, як народ реагує, а отже, впливає на цю комунікацію та на дії політиків. Відповідно дуже важливо знати, як колективний суспільний розум оцінює кожного з політиків, його комунікацію з адресатами, суспільно-політичну діяльність, спосіб життя, особистісні риси, поведінку тощо, формуючи тим самим у своїй уяві його суспільний імідж. Політичні прізвиська, оказіоналізми, перифрази, усталені епітети, меми, політичні анекдоти – усе це є яскравим відображенням бачення влади в очах суспільства. Важливе місце серед інструментарію формування суспільної вербальної оцінки достойників належить семантико-словотвірним засобам, вивчення яких видається нам важливим і актуальним.

Аналіз досліджень із проблеми. Попри те, що процес комунікації влади й суспільства активно вивчається сучасними дослідниками, серед яких і мовознавці, його наукове опрацювання видається нам дещо однобічним. Зусилля фахівців з політичної лінгвістики, психолінгвістики, деяких інших напрямів мовознавчої науки зосереджені на вивченні лінгвістичних особливостей технологій, завдяки яким представники влади можуть впливати на суспільство. Що ж стосується цілеспрямованого висвітлення суспільної вербальної оцінки достойників у контексті їх діяльності, то тут напрацьовано значно менше, ніж того вимагає об'єкт вивчення. Важливим здобутком дослідження зазначеної проблематики є цикл монографій М. Степаненка: «Публіцистично-політичні перифрази в українській мові. 2017» (2018 р.), «Динаміка українського політичного лексикону: 2018–2019 рр.» (2020 р.), «Найновітніші динамічні процеси в українському політичному лексиконі: 2020 рік» (2021 р.), «Публіцистично-політичний дискурс 2021: лексико-словотвірні інновації, перифрастичний ресурс» (2023 р.). М. Степаненку належить також стаття «Перифрастичний образ Володимира Зеленського в публіцистично-політичному дискурсі 2021» (2022 р.). Серед наукових праць інших дослідників – розвідка І. Подгурської «Мотивація пропріальних одиниць на позначення прізвиськ В. Путіна в сучасному англomовному політичному дискурсі» (2022 р.). Інновації на позначення суспільного вербального іміджу представників політичного бомонду знаходять певне відображення в лексикографічних працях, присвячених відображенню активних процесів словотворення в сучасній українській мові.

Мета нашої статті – вивчення семантико-словотвірних засобів формування суспільного вербального іміджу українського експрезидента В. Януковича. **Об’єкт** спостереження – вербальний суспільний імідж українських політиків. **Предмет** вивчення – семантико-словотвірні засоби формування суспільного вербального іміджу В. Януковича – президента-втікача, одіозної політичної постаті часів незалежної України. **Фактичний матеріал** дослідження становлять політичні прізвиська, okazіональні утворення, які прямо або опосередковано характеризують особу та діяльність В. Януковича. **Джерельною базою** для написання статті послугувала лексикографічна праця «Словотворчість незалежної України. 2012–2016. Словник» [5], а також матеріал, зібраний на основі наших власних спостережень у ЗМІ. Перед собою ставимо такі **завдання**: з’ясувати, яким є суспільний вербальний образ В. Януковича; визначити й описати семантико-словотвірні засоби формування цього образу. У статті прагнемо об’єктивно показати суспільну вербальну візію колишнього Президента України, не вкладаючи в аналіз заявленого вище матеріалу будь-який політичний зміст.

Теоретична цінність дослідження полягає в тому, що аналіз вербальних засобів формування суспільного іміджу українських політиків може бути використаний при розробці нових теорій номінації, ономастики, словотвору, політичної лінгвістики, комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, політології тощо. **Практичне застосування** результати нашого студіювання знайдуть при вивченні вищезазначених дисциплін у вишах, при розробці спецкурсів та написанні посібників із проблем ономастології, ономастики, словотвору, політичної лінгвістики, комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, політології тощо.

Виклад основного матеріалу. Віктор Федорович Янукович – четвертий Президент незалежної української держави (2010–2014 рр.), який за свою злочинну діяльність у лютому 2015 р. за наказом Президента П. Порошенка був позбавлений цього високого звання. Його суспільний вербальний портрет, безумовно, найбагатший і найяскравіший з-поміж суспільних вербальних портретів інших українських президентів. Пояснюється це кількома факторами. Серед них – значні порушення прав українських виборців при першому обранні В. Януковича на посаду Президента України, а також усі політичні події, які стали наслідком дій влади під його керівництвом, серед яких – відмова від прагнення України вступати в ЄС, Революція гідності 2013–2014 рр., її криваві події, втеча президента країни за кордон тощо. З цього погляду важливим є також те, що В. Янукович – постать політика, яка своїми вчинками, діями, поведінкою постійно «подрознювала» суспільство, спричиняючи цим його відповідну вербальну реакцію. А, як показують наші спостереження, увага суспільства часто концентрується на окремих, на перший погляд, незначних поведінкових деталях представників влади. Саме з реакції на ці деталі формується суспільний вербальний портрет достойників.

Роки президентського правління В. Ющенка і В. Януковича, як уже зазначалося в одному з наших досліджень, названо *вікторівкою* за особовим ім’ям

цих політиків [5, с. 72]. Конфіксальне утворення *приянуковичівський* – те, що було при Януковичі [5, с. 333], префіксальний прикметник *постянуковицький* – ознака стосовно до того, що було після Януковича [5, с. 326] також окреслюють часові рамки перебування при владі В. Януковича. Українці люблять історичні періоди існування свого суспільства називати за іменами своїх очільників. Пор., напр.: *леонідівка* – часи президентського правління Л. Кравчука та Л. Кучми [5, с. 210], *петрівка* – роки часів Президента П. Порошенка [5, с. 303]. Традиції такого називання досить давні. Пор., напр., *Від Богдана до Івана* – не було *гетьмана* – українське прислів'я, у якому не лише згадуються герої української історії, але й називаються її періоди та вершини розвитку.

Суспільний імідж В. Януковича як керівника держави описується широкою семантичною палітрою вербальних одиниць – від симпатії і поблажливо-іронічного ставлення до нього частини суспільства на початку його президентського правління й до зневаги, обурення й повного неприйняття наприкінці. *Вітя, Віктор Федорович, Виктор Федорович* (рос.) – так називали В. Януковича здебільшого його прихильники, підкреслюючи цими іменуваннями, що йдеться про «свою» людину, яка може «почути кожного», як ішлося в передвиборчій кампанії. *Яник* – суфіксальне розмовно-фамільярне утворення від прізвища *Янукович*.

Завгар – прізвисько, мотиви номінації якого пов'язані з назвою посади (завідувач гаражем), яку В. Янукович обіймав у минулому. Слово утворене лексико-семантичним способом шляхом онімізації відповідного іменника із загальним значенням. Традиційне для багатьох президентів прізвисько (іменування першої особи держави за назвою професійної діяльності або хобі до перебування на посаді президента) несе негативну конотацію, підкреслюючи невідповідність рівня освіти В. Януковича тій високій державній посаді, яку він обійняв. *Професор* – ще одне прізвисько, яке не лише закріпилося за високопосадовцем, але й набуло широкого узагальнення. Так почали називати людей, які відзначаються недостатнім рівнем освіти, проте мають науковий ступінь, законність здобуття якого є сумнівною. Мотивом появи цього іменування Президента став його підпис одного з документів, де він слово *професор* написав з двома буквами *ф*. Прізвисько *Дон*, яке утворилося від прикметника *донецький* (можливо, від іменника *Донбас*) усіченням за зразком аббревіації, вказує на той регіон України, з якого В. Янукович є вихідцем. Лексема *Дон* асоціюється зі словом *дон* (ісп., італ. *don* від латин. *dominus* – пан), що позначає шанобливе звернення до чоловіка в Іспанії та інших іспаномовних країнах; в Італії – почесний титул духівництва та дворян [2, с. 198]. Результатом цієї асоціації є іронія, з якою чимало українців ставилося до першої особи держави. Кримінальне минуле В. Януковича, пов'язане з його перебуванням на Донбасі, спричинило появу такого його зневажливого іменування, як *Бандюкович*, де усічена частина слова *бандит* поєднується з усіченою кінцевою частиною прізвища (*банд-ит* + *Ян-укович* → *Бандюкович*) (явище телескопії).

Особливості приходу В. Януковича до влади знайшли відображення в онімі **Легітимич** – особа легітимна (іронічна назва Януковича «як легітимного президента» [5, с. 208]. Іменування утворилося від прикметника *легітимний* за допомогою суфікса *-ич*, яким в українській мові продукуються деякі імена по батькові чол.р. Субстантивованим прикметником **екс-легітимний** – колишній *легітимний* [5, с. 124] називали В. Януковича вже згодом, після його втечі за кордон. *Проянуковичівський* [5, с. 338], *януковичка* [5, с. 451] – okazіоналізми на позначення прихильників влади В. Януковича [5, с. 451]. **Януковщина** – суспільне (негат.) явище, пов'язане з В. Януковичем [5, с. 451], де абстрактний іменник утворено суфіксом *-щин-* від прізвища *Янукович*.

Спосіб життя В. Януковича, його звички засвідчені такими однокореневими лексемами, як складносуфіксальні утворення **Пенькобіжець** – особа, яка бігає по пеньках [5, с. 299] і **Пенькобіжний** – ознака, пов'язана з дією, названою словосполученням *бігати по пеньках* (різновид спорту, який придумав Янукович) [5, с. 299]. Після того, як у маєтку президента-втікача в Межигір'ї було знайдено золотий злиток у формі батона, за ним закріпилося ще одне прізвисько – **Золотобатонний** [5, с. 164]. Субстантивований складносуфіксальний прикметник *золотобатонний* став у вираженні сутності внутрішньої культури В. Януковича, його розуміння культурних цінностей. Показовими щодо особливостей характеру експрезидента є okazіональні утворення **яйцеушкоджений** – ознака того, кого ушкодили яйцем [5, с. 451] і **яйцетання** – метання *яєць* [5, с. 450], поява яких пов'язана з випадком, який трапився з В. Януковичем під час поїздки в м. Івано-Франківськ. Коли один із протестувальників кинув у В. Януковича яйцем, він знепритомнів зі страху та несподіванки. Це й послугувало мотивом для утворення такого глузливого й принизливого іменування, як *яйцеушкоджений*.

Реакцією на криваві події Євромайдану стали нові прізвиська В. Януковича, кожне з яких репрезентує глибоке народне обурення й осуд з передбаченням неминучого покарання. Серед них – три okazіоналізми, утворені шляхом контамінації: **Янукович** – нагадування про розстріли на Майдані, що спричинив В. Янукович [5, с. 451] (*Янук-ов-ич* + *кров* → *Янукович*); **Янучар** [5, с. 451] – людина, яка втратила свою історичну пам'ять, зрадник, перевертень (*Ян-у-кович* + *ян-и-чар* → *Янучар*); **Януческу** – нагадування Януковичу про долю румунського диктатора *Чаушеску* [5, с. 451] (*Янук-ович* + *Чауш-еску* → *Януческу*). **Екс-дуче** – колишній *дуче* [5, с. 124] – ще одна назва В. Януковича, що з'явилася вже після його втечі, що асоціюється з Беніто Муссоліні, головою національної фашистської партії, який мав титул *дуче*. В історію незалежної України назавжди ввійдуть такі іменування її четвертого Президента, як *президент-втікач* і *президент-зрадник*. Саме цими складними утвореннями називають В. Януковича в українському суспільстві та ЗМІ з погляду вже пройденого часу.

У результаті проведеного дослідження можемо **висновувати**, що суспільний вербальний імідж експрезидента В. Януковича – це народна вербальна

оцінка його діяльності, вироблена й представлена різними верствами українського суспільства. Суспільне бачення діяльності четвертого Президента України змінювалося з плином часу його перебування на цій посаді. Спостереження показали, що увага соціуму у своїй оцінці високопосадовця часто концентрується на окремих, на перший погляд, незначних поведінкових деталях, які йому належать. Саме з них формується його суспільний образ.

Водночас суспільний вербальний імідж В. Януковича – це також характеристика суспільства, яке це бачення продукує. Неоднорідність тогочасного українського суспільства відображається в його ставленні до такої політичної постаті, як В. Янукович: від симпатії, поблажливо-іронічного, нейтрального ставлення – до зневаги, обурення, осуду й повного неприйняття.

Отже, суспільна вербальна оцінка керівників держави – важливий маркер взаємодії народу і влади. Важливе місце серед інструментарію формування суспільної вербальної оцінки належить семантико-словотвірним засобам – політичні прізвиська, різні за своєю семантикою та характером творення оказіоналізми здатні дуже влучно схарактеризувати особу та її діяльність.

Перспективу нашого дослідження вбачаємо в системному вивченні суспільної вербальної характеристики українських достойників.

Література

1. Кислюк, Л. (2015). Вплив авторитетних українських видань на формування сучасного обличчя української літературної мови. *Тенденції розвитку української лексики та граматики*: колект. моногр. / за ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк. Варшава; Івано-Франківськ. Ч. 2.
2. Нечволод, Л. І. (2008). Сучасний словник іншомовних слів. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС.
3. Хрустик, Н. М. (2017). Активні процеси словотворення в сучасній українській мові: префіксоїдні та префіксальні деривати. *Записки з українського мовознавства*: зб. наук. пр. у 2 т. / за ред. Т. Ю. Ковалевської. Одеса: ПолиПринт. Вип. 24. Т. 1.
4. Хрустик, Н. М. (2016). Активні процеси словотворення в сучасній українській мові: складні слова. *Слов'янський збірник*: зб. наук. пр. Чернівці: Букрек. Вип. 20.

Джерела

1. Словотворчість незалежної України. 2012–2016. Словник / уклад. А. Нелюба, Є. Редько; заг. ред. А. Нелюби (2017). Харків: Харківськ. історико-філол. товариство.

References

1. Kyslyuk, L. (2015). The influence of authoritative mass media on the formation of the modern image of Ukrainian literary language [Vplyv avtorytetnykh ukrayinsrkykh vydanr na formuvannya suchasnoho oblychchya ukrayinsrkoyi literaturnoyi movy. Kolekt. monohr.: *Tendentsiyi rozvytku ukrayinsrkoyi leksyky ta hramatyky* za red. I. Kononenko, I. Mytnik, S. Roman'uk], Varshava; Ivano-Frankivsrk, Part 2. [In Ukrainian].
2. Nechvolod, L. I. (2008). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv* [The modern dictionary of foreign words]. Kharkiv. [In Ukrainian].
3. Khrustyk, N. M. (2017). Aktivni protsesi slovotvorennya v suchasniy ukrains'kiy movi: prefixoidni ta prefixalni deryvaty [The semiprefixal and prefixal derivatives as an active modern trend development of the Ukrainian language in derivation] *Zbirnyk naukovykh prats': Zapysky z ukrayins'koho movoznavstva*. PoliPrint, Odessa, Vol. 2, No 24. [In Ukrainian].
4. Khrustyk, N. M. (2016). Aktivni protsesi slovotvorennya v suchasniy ukrains'kiy movi: skladni slova [Active processes of word-formation in modern Ukrainian language: complex words]. *Zbirnik naukovikh prats': slov'yans'kiy zbirnik*. Bukrek, Chernivtsi, No 20. [In Ukrainian].

Sources

1. Slovtovorchist' nezalezhnoyi Ukrainy. 2016–2012. Slovnyk / uklad. A. Neluba, Ye. Red'ko; zahal. red. A. Neluby (2017) [Word-formation of independent Ukraine. 2012–2016: Dictionary / ed. by A. Neluba, Ye. Red'ko], Kharkivs'ke istoriko-filoloh. tovarystvo, Kharkiv. [In Ukrainian].

Nadiia KHRUSTYK

PUBLIC VERBAL IMAGE OF UKRAINIAN EX-PRESIDENT V. YANUKOVYCH: SEMANTIC-WORD-FORMING ASPECT

The article is devoted to the study of the public verbal image of Ukrainian ex-president V. Yanukovich. We are talking about semantic and word-forming means of its expression. Political nicknames, occasional formations of different semantics, which directly or indirectly characterize a person or his activity, are considered and analyzed. It is found out how the collective public mind evaluates of the politician, his communication with the recipients, socio-political activities, lifestyle, personality traits, behavior, etc., which, as we manage, is not only important but also relevant. Linguists' appeals to this issue are episodic and fragmentary. The political periphrases outlined in works by M. Stepanenko.

***The purpose** of our article is to study the semantic and word-forming means of forming the public verbal image of Ukrainian ex-president V. Yanukovich. **The object** of observation is the public verbal image of Ukrainian politicians. **The subject** of study – semantic and word-forming means of forming the public verbal image of Ukrainian ex-president V. Yanukovich. **The actual material** of the study consists of political nicknames, occasional formations, which directly or indirectly characterize the first person of the state and its activities. **The source** basis for writing the article was the lexicographical work “Word-making of independent Ukraine. 2012–2016. Dictionary”, as well as material collected on the basis of our own observations in the media. **Tasks:** to find out what is the public verbal image of V. Yanukovich; identify and describe the semantic and word-forming means of forming this image. The paper uses such general scientific **research methods** as analysis and synthesis, induction and deduction, observation, descriptive method, elements of component and word-formation analysis.*

The article characterizes the public verbal image of Ukrainian ex-president V. Yanukovich, identifies and describes the semantic and word-forming means of forming this image. It was found that the verbal image V. Yanukovich is a public assessment of the activities of politician.

***Conclusions.** Verbal image of Ukrainian ex-president V. Yanukovich was formed on the basis of their perception by society as leader of the country and as individual, on the basis of his actions, individual statements, statements of some politicians about others. An important role in creating this image belongs to the media. An important place among the means of public verbal evaluation of Ukrainian ex-president V. Yanukovich belongs to the semantic-word-forming means.*

***Key words:** ex-president of Ukraine, V. Yanukovich, public image, verbal means, political nicknames, occasional formations.*